

Інформаційна довідка
щодо проєкту Закону України «Про внесення змін до деяких
законодавчих актів України щодо вдосконалення організаційно-
правових умов діяльності органів і служб у справах дітей»
*(реєстр. № 15438-1 від 05.08.2026)**

***Анотація.** В інформаційній довідці представлено результати аналізу пропозицій, передбачених проєктом Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення організаційно-правових умов діяльності органів і служб у справах дітей» (реєстр. № 15438 - 1 від 05.08.2026).*

***Ключові слова:** дитина; дитина, яка залишилася без батьківського піклування або перебуває у складних життєвих обставинах; права дитини; виховання в сімейному оточенні; батьківське піклування; тимчасове виховання; органи опіки та піклування.*

Вступ

Одним із ключових пріоритетів державної політики у сфері охорони дитинства та захисту прав дітей є забезпечення права дитини на виховання в сімейному оточенні. Сім'я визнається найприроднішим та оптимальним середовищем для всебічного розвитку дитини, що включає фізичний, психологічний, емоційний і соціальний аспекти, а також формування особистості й системи цінностей, що гарантують відчуття безпеки.

Міжнародно-правові стандарти, що лягли в основу національного законодавства, закріплені у фундаментальних документах: Загальній декларації прав людини¹, Декларації прав дитини², Конвенції про права дитини³. Основним принципом згаданих міжнародних актів є пріоритет найкращих інтересів дитини. З точки зору юридичного статусу дитина визначається суб'єктом комплексних прав (особистих майнових та немайнових прав) з їхнім належним захистом і підтримкою. Відповідно до зазначених документів на батьків покладається відповідальність за забезпечення належного виховання та утримання дитини, а на державу – обов'язок гарантувати дієві правові механізми реагування у випадках виникнення загрози правам та інтересам дитини.

Слід зазначити, що національне законодавство щодо захисту права дитини на сімейне виховання пройшло значний еволюційний шлях, спрямований на вдосконалення процедур і практик, що забезпечують пріоритетність сімейних форм піклування. У цьому контексті особлива увага приділяється питанням виявлення, обліку та правового захисту дітей, які

¹ Загальна декларація прав людини : Прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text

² Декларації прав дитини : Прийнята резолюцією 1386 (XIV) Генеральної Асамблеї ООН від 20 листопада 1959 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_384#Text

³ Конвенція про права дитини. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text

опинилися без батьківського піклування та розвитку таких альтернативних форм сімейного виховання, як прийомна сім'я, дитячий будинок сімейного типу, опіка (піклування) над дитиною⁴.

Основна частина

Метою проєкту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення організаційно-правових умов діяльності органів і служб у справах дітей» (реєстр. № 15438 - 1 від 05.08.2026) (далі – законопроект), як зазначено у пояснювальній записці, є удосконалення діяльності органів і служб у справах дітей, посилення координації їхніх дій на центральному рівні та ефективності дій в інтересах дітей на місцевому рівні для забезпечення права кожної дитини на зростання в безпечному середовищі.

Законопроектом передбачається внесення змін до Сімейного кодексу України, законів України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми», «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей», «Про охорону дитинства», «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування», «Про прокуратуру».

Розглянувши законопроект, вважаємо за доцільне висловити певні застереження.

Пропонована законопроектом редакція статті 143 Сімейного кодексу України визначає обов'язки батьків та право родичів забрати дитину, однак не встановлює подальшого правового механізму у разі, якщо дитину не забрали зазначені особи. Зокрема, не передбачено: порядок повідомлення органу опіки та піклування, якщо дитину не забрали з пологового будинку або з іншого закладу охорони здоров'я батьки або баба, дід, інші родичі; процедуру з'ясування причин залишення дитини; механізмів тимчасового влаштування дитини, її повернення батькам, а також подальшого надання дитині статусу дитини, позбавленої батьківського піклування; звернення органу опіки та піклування до суду про стягнення з батьків аліментів на утримання дитини та подальшого влаштування дитини. Фактично прогалина полягає у тому, що після визначення осіб, які зобов'язані або мають право забрати дитину, відсутня відповідь на ключове питання – що має відбуватися з дитиною, якщо батьки та родичі її не забрали з пологового будинку або з іншого закладу охорони здоров'я. Таким чином, запропоновані зміни не забезпечують цілісного правового механізму захисту дитини, яка залишилася без батьківського піклування, та створюють правову невизначеність щодо її подальшого статусу і влаштування.

Запропонована редакція статті 216 Сімейного кодексу України за змістом відповідає чинній, однак є менш вдалою з точки зору юридичної визначеності. Заміна загального формулювання «передання на виховання в сім'ї громадян України, іноземців» конкретним переліком «прийомні сім'ї,

⁴ Про охорону дитинства : Закон України від 26 квітня 2001 року № 2402-III.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>

дитячі будинки сімейного типу» може звужити сферу дії заборони щодо інших форм сімейного влаштування дітей. У зв'язку з цим доцільніше зберегти чинне формулювання або передбачити узагальнену вказівку на всі форми сімейного влаштування дітей, визначені законодавством.

Запропонована фіксація допомоги у розмірі 7,0 прожиткових мінімумів, а для дітей з інвалідністю – 10,0 прожиткових мінімумів, на нашу думку, потребує належного фінансово-економічного обґрунтування та визначення джерел покриття відповідних видатків (стаття 18 Закону України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» у редакції законопроекту).

Авторами права законодавчої ініціативи пропонується уточнити термін «сімейні форми виховання», визначений статтею 1 Закону України «Про охорону дитинства». На нашу думку, запропонована редакція потребує певного уточнення, оскільки виключення положення про здійснення влаштування дітей місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування зменшує визначеність правового механізму реалізації відповідних форм влаштування. Крім того, положення про фінансування утримання дітей виключно за рахунок державного бюджету потребує узгодження з бюджетним законодавством та чинним механізмом фінансування таких форм влаштування.

Частиною шостою статті 7 Закону України «Про прокуратуру» передбачено, що у системі прокуратури може запроваджуватися спеціалізація прокурорів. На нашу думку, запропоновані зміни до цієї ж статті шляхом доповнення її новою частиною сьомою щодо здійснення функцій прокуратури у кримінальних провадженнях за участю неповнолітніх та інших повноважень, пов'язаних з дотриманням прав дитини, спеціалізованими (ювенальними) прокурорами є дискусійними, оскільки потребують узгодження з нормами Закону України «Про прокуратуру» та Кримінального процесуального кодексу України. Так, Законом України «Про прокуратуру» в системі прокуратури не визначено прокурорів, спеціалізованих на захисті прав дітей, а також поняття «спеціалізований (ювенальний) прокурор». Пропонованими змінами не визначено особливості статусу спеціалізованих (ювенальних) прокурорів, їхніх повноважень та організації роботи. У цьому контексті доцільно зауважити, що наразі діяльність ювенальних прокурорів врегульована наказом Генерального прокурора від 04.11.2020 № 509. Враховуючи зазначене, доцільним видається законодавче закріплення відповідної спеціалізації та визначення повноважень Генерального прокурора щодо встановлення вимог до таких прокурорів, порядку їх спеціалізації й організації діяльності.

Висновки

Законопроект спрямований на вдосконалення системи захисту прав дітей та діяльності органів і служб у справах дітей. Водночас окремі його положення потребують доопрацювання з метою забезпечення їх системності, юридичної визначеності та узгодженості із законодавством.

Зокрема, запропонована редакція статті 143 Сімейного кодексу України не визначає належного механізму дій у разі, якщо дитину не забрали батьки чи родичі, що створює правову невизначеність щодо її подальшого влаштування та статусу.

Зміни до статті 216 Сімейного кодексу України можуть звужити сферу дій заборони посередницької та комерційної діяльності щодо сімейного влаштування дітей, у зв'язку з чим потребують уточнення.

Запропоновані розміри державної допомоги потребують належного фінансово-економічного обґрунтування та визначення джерел фінансування.

Положення щодо запровадження спеціалізованих (ювенальних) прокурорів потребують узгодження із Законом України «Про прокуратуру» та Кримінальним процесуальним кодексом України.

***Дослідницька служба
Верховної Ради України***

** Цей документ підготовлений Дослідницькою службою Верховної Ради України як довідковий інформаційно-аналітичний матеріал. Інформація та позиції, викладені в документі, не є офіційною позицією Верховної Ради України, її органів або посадових осіб. Цей документ може бути цитований, відтворений та перекладений для некомерційних цілей за умови відповідного посилання на джерело.*